

مطیع‌ترین وزیر خارجه ایرانی

۷ مرداد ۱۳۹۴ ساعت ۱۸:۱۳

غلامعباس آرام سناتور، سفیر و یکی از وزیران امور خارجه ایران در دوران حکومت محمدرضا پهلوی بود. که به مدت ۶ سال عهده دار سمت وزارت امور خارجه ایران بود.

غلامعباس آرام (۱۲۸۲-۱۳۶۳ش / ۱۹۰۳-۱۹۸۴م) سناتور، سفیر و یکی از وزیران امور خارجه ایران در دوران حکومت محمدرضا پهلوی بود.

وی در کابینه‌های دکتر منوچهر اقبال، دکتر علی امینی، اسدالله علم، حسنعلی منصور و امیرعباس هویدا سمت وزارت امور خارجه ایران را بر عهده داشت. آرام، یکی از رکوردداران مناصب وزارت و سفارت در دوران حکومت محمدرضاشاه به شمار می رود.

از میان وزیران امور خارجه‌ای که پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ش، توسط محمدرضاشاه، روی کار آمدند، می توان به غلامعباس آرام، اشاره نمود.

وی در عرصه سیاست خارجی، چندان ابتکاری از خود نشان نداد. به نظر می‌رسد که اطاعت محض و بی چون و چرای آرام از دستورات شاه، می‌تواند یکی از عوامل ماندگاری وی، در منصب وزارت امور خارجه به مدت شش سال، که پنج سال آن را به طور متوالی در این سمت بود، برشمرد.

با وقوع کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ (۱۹ اوت ۱۹۵۳م) و سرنگونی دولت دکتر محمد مصدق، محمدرضاشاه که به رُم گریخته بود، به ایران بازگشت و سرلشکر فضل‌الله زاهدی را با درجه سپهبدی به نخست وزیری برگزید.

در این برهه زمانی که جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹-۱۹۴۵م / ۱۳۱۸-۱۳۲۴ش) پایان یافته، دوران جنگ سرد آغاز و نظام دو قطبی و بلوک‌بندی در عرصه بین‌المللی پدیدار شده بود؛ شاه برای حفظ سلطنت و نیز برای تحکیم قدرت خویش و کسب حمایت‌های مالی و نظامی گسترده تر به سمت بلوک غرب که در رأس آن، ایالات متحده آمریکا، قرار داشت گرایش پیدا کرد که از جمله نتایج این چرخش سیاست چیزی جز وابستگی روزافزون ایران به آمریکا و تبدیل آن به صورت کشوری دست‌نشانده نبود.

شاه از «سیاست موازنه منفی» که دکتر مصدق آن را دنبال می‌کرد، روی برتافت و در دهه ۳۰ ش «سیاست موازنه مثبت» و در دهه ۴۰ ش «سیاست مستقل ملی» را جایگزین آن نمود و در این راستا به تبع نوع نظریه ای که در عرصه سیاست خارجی مطرح کرده بود، دست به اقداماتی زد. در کنار انجام اقداماتی برای تحکیم قدرت خویش، سمت وزارت امور خارجه و وزارت جنگ را هم شخصاً بر عهده گرفت.

در این مقطع زمانی، وزیر امور خارجه بیشتر نقش منشی شاه را بازی می‌کرد و می‌بایستی اوامر و دستورات شاه را به نحو احسن انجام دهد و در صورت سرپیچی از آن دستورات، کنار گذاشته می‌شد و فردی که بتواند به خوبی انجام وظیفه کند جایگزین آن می‌گردید.

غلامعباس آرام، در کابینه‌های دکتر منوچهر اقبال، دکتر علی امینی، امیر اسدالله علم، حسنعلی منصور و امیرعباس هویدا در سمت وزیر امور خارجه مشغول به فعالیت بود. وی در دوران وزارت خویش، در عرصه سیاست خارجی ابتکار چندانی از خود نشان نداد و مطیع دستورات محمدرضاشاه بود. آرام از نظر شاه، مهره مطلوبی در راستای حفظ و تحکیم سلطنت و رسیدن به خواسته هایش شمرده می‌شد. در حقیقت سمت آرام اسمی بود و وزیر امور خارجه واقعی خود شخص شاه بود.

فعالیت‌های سیاسی غلامعباس آرام

غلامعباس آرام، فرزند علیرضا در سال ۱۲۸۲ ش، در محله «فهادان» یزد، متولد شد. ۱ پدر وی، از مبلغان فعال فرقه بهائیت در یزد و از جمله بازرگانان و تاجران چای به شمار می‌رفت که سرانجام در جریان درگیری میان بهائیان و مسلمانان در نی ریز در سال ۱۲۹۷ ش/ ۱۳۳۶ ق کشته شد. ۲

غلامعباس، تحصیلات ابتدایی و مقدماتی خویش را در همان شهر یزد به پایان رسانید. مدتی هم در آباده در مدرسه «صحت» به تحصیلات خود ادامه داد و از آنجا به مدرسه «گلبهار» اصفهان و سپس عازم هندوستان شد. ۳

تهمورث آدمیت بیان می‌کند که آرام مدتی شاگرد کلنل سرپرسی سایکس بوده و سال ۱۳۰۲ ش، به پلیس جنوب پیوست. ۴ آرام به صورت انفیرمیه (بهیار) در پلیس جنوب استخدام شد و در آنجا اصول مربوط به درمان اولیه مجروحان را فرا گرفت. ۵

آرام، مدتی به اروپا رفت، اما پس از زمانی کوتاه به هند بازگشت. علت اینکه آرام به هند بازگشت بر طبق نظر خودش، به این خاطر بود که هزینه سفر و ادامه تحصیل در اروپا بسیار زیاد بود و چون از عهده این کار بر نمی‌آمد راهی بمبئی شد و در آنجا در تجارتخانه یک تاجر اصفهانی به نام ابوالحسن اصفهانی به سمت منشیگری پرداخت. ۶

آرام در کالج لامارتی که وابسته به دانشگاه کمبریج بود، مشغول به تحصیل شد و همزمان با آن، به سمت منشیگری در سر

کنسولگری ایران در کلکته منصوب گردید که در آن زمان سرکنسول ایران در کلکته، میرزاتقی خان معزالدوله نبوی بود. ۷

آرام پس از به پایان بردن تحصیلات خود در کالج لامارتی، به دانشگاه کلکته راه یافت و زمانی که کنسولگری ایران به دهلی نو منتقل شد، او هم رهسپار دهلی نو گردید. این بار سرکنسول جدید ایران میرزا تقی خان عظیمی بود که آرام در زمان وی به سمت مترجمی سرکنسولگری دست یافت. ۸

غلامعباس آرام سرانجام در ۱۳۱۴ش، پس از ۱۲ سال به تهران بازگشت و در همان سال از طرف باقر کاظمی وزیر امور خارجه دولت محمدعلی فروغی به سمت مترجمی زبان انگلیسی با حقوق ماهیانه پانصد و پنجاه ریال به استخدام قراردادی وزارت امور خارجه در آمد.

سرانجام در آبان ماه همان سال با احتساب دوره خدمت آرام از سال ۱۳۰۲ش در کنسولگری هند و نیز سابقه خدمت وی در بیمارستان ژاندارمری در ۱۲۹۴ش، به استخدام رسمی در وزارت امور خارجه، درآمد. ۹

در دی ماه ۱۳۱۵ش، با عنوان وابسته سفارت ایران عازم لندن شد و در آن زمان علی سهیلی سفیر ایران در لندن بود که از آرام دعوت به همکاری کرد. در سال ۱۳۱۷ش، دبیر سوم سفارت ایران در لندن شد، سرانجام آرام در سال ۱۳۲۱ش، به تهران بازگشت و در اداره اطلاعات و مطبوعات وزارت امور خارجه مشغول به کار شد. یک سال بعد (۱۳۲۲ش) در اداره سوم سیاسی وزارت امور خارجه — اداره مربوط به انگلیس — فعالیت کرد. از دیگر سمتهایی که وی بر عهده داشت: دبیر اول سفارت ایران در سوئیس در سال ۱۳۲۳، دبیر اول سفارت ایران در واشنگتن در سال ۱۳۲۴ به مدت چهار سال (۱۳۲۴-۱۳۲۸ش)، رایزن سفارت ایران در آمریکا در ۱۳۲۸، کاردار موقت ایران در واشنگتن در ۱۳۳۰ش. ۱۰ دوران کارداری وی در واشنگتن به مدت یک ماه به طول انجامید.

پس از مدتی گزارشی از سوابق کار عباس آرام به نخست وزیر وقت — دکتر محمد مصدق — داده شد. در این گزارش آمده بود که آرام در جوانی عضو پلیس جنوب بوده و فردی غیرمطمئن به نظر می رسد و حتی علیه دولت است و با مخالفان نهضت ملی ارتباط دارد و در شرایطی که ایران درگیر مبارزه با دولت بریتانیا می باشد، صلاح و جایز نیست که آرام به کار و فعالیت در وزارت امور خارجه ادامه دهد.

دکتر مصدق بعد از خواندن این گزارش از وزیر امور خارجه خویش — حسین نواب —، درخواست نمود عباس آرام را به وزارتخانه دیگری بفرستد اما، حسین نواب مخالف این کار بود و در برابر مصدق ایستادگی کرد و حتی روز ۱۷ مهر ۱۳۳۱ش، از سمت خود استعفا داد؛ چراکه نواب این گزارش را برای برکناری آرام کافی نمی دانست. ۱۱

به هر حال، پس از مدت کوتاهی که آرام از کار برکنار شده بود با صدور حکم بازگشت مجدداً به خدمت فراخوانده شد و در وزارت

امور خارجه سِمت بازرسی و حتی ریاست اداره چهارم سیاسی — اداره مربوط به ایالات متحده آمریکا — را برعهده گرفت. در بهمن همان سال ۱۳۳۱ش، به رایزنی سفارت ایران در بغداد مأمور شد و در ۸ مرداد ۱۳۳۲ش، به سِمت رایزنی سفارت ایران در واشنگتن منصوب شد. ۱۲

پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، آرام، به جای الهیار صالح، به مدت سه سال (۱۳۳۵-۱۳۳۲ش) وزیر مختار ایران در واشنگتن و بعد از بازگشت به تهران سِمت مدیریت کل سیاسی وزارت امور خارجه در انتظار وی بود. ۱۳

با سقوط کابینه علاء در ۱۲ فروردین ۱۳۳۶ش، سخن از نخست وزیری چند نفر، از جمله آرام در محافل سیاسی در میان بود. اما سرانجام دکتر منوچهر اقبال مأمور به تشکیل کابینه و آرام از بهمن ۱۳۳۶ تا مرداد ۱۳۳۸ش، به سِمت سفیرکبیر ایران در توکیو منصوب گردید. ۱۴

در ۱۱ مرداد ماه سال ۱۳۳۸ش، به جای دکتر جلال عبده، به سِمت وزیر امور خارجه منصوب گردید. و به مدت یکسال در این سِمت بود. با روی کار آمدن دولت شریف امامی از این سِمت برکنار و ۳۰ مهر ۱۳۳۹ش، با سِمت سفیرکبیر ایران در بغداد راهی عراق شد.

اما در ۱۱ فروردین ۱۳۴۱ در کابینه دکتر امینی دوباره به سِمت وزیر امور خارجه معرفی شد؛ و در سفر محمدرضاشاه به آمریکا، وی را همراهی کرد و با «دین راسک» وزیر امور خارجه جان اف. کندی — رئیس جمهور آمریکا — در رابطه با مسائل خاورمیانه گفت و گو و مذاکره کرد و ۴ اردیبهشت ۱۳۴۱ش، برای شرکت در شورای پیمان مرکزی (سنتو) رهسپار لندن گردید. ۱۵

با برکناری کابینه دکتر امینی و تشکیل کابینه علم، منصب وزارت امور خارجه به آرام داده شد و تا اسفند ۱۳۴۲ در این منصب مشغول به کار بود. از اقدامات آرام در کابینه مزبور، برقراری مناسبات دوستانه با دولت شوروی بود. در کابینه حسنعلی منصور و امیرعباس هویدا همچنان وزیر امور خارجه بود.

عباس آرام همچنین طی سالهایی که وزیر امور خارجه بود، ریاست هیئت نمایندگی ایران در اجلاسهای مجمع عمومی سازمان ملل متحد از اجلاسیه ۱۷ تا ۲۱ طی سالهای ۱۳۴۱-۱۳۴۵ش/ ۱۹۶۶-۱۹۶۲م، را بر عهده داشت. ۱۶

مدتی بعد در کابینه امیرعباس هویدا از سِمت وزارت امور خارجه، برکنار شد و به جای وی، اردشیر زاهدی را روی کار آوردند. تصمیم و نظر محمدرضاشاه این بود که به جای آرام، باید از مهره‌های آمریکایی استفاده شود به همین جهت آرام که مشهور بود از حمایت‌های سیاست انگلیس برخوردار است، کنار گذاشته شد. عملکرد و فعالیت سیاسی عباس آرام، در طول دوران کار در وزارت امور خارجه سبب شد برخی از نویسندگان، آرام را از وابستگان سیاسی دولت انگلیس معرفی کنند. ۱۷

آخرین مأموریت سیاسی آرام، سمت سفیر کبیری در چین به مدت سه سال بود. پس از بازگشت به تهران در دوره هفتم مجلس سنا در ۱۳۵۵ نماینده انتصابی از تهران و نایب رئیس شعبه چهارم مجلس سنا شد و از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۵۷ سناتور بود و در ۲۳ بهمن ۱۳۵۷، استعفای خود را به دکتر محمد سجادی — رئیس مجلس سنا — اعلام نمود.

محمدرضا شاه در اواخر حکومت خویش، آرام را به سمت مشاور اجتماعی یا فرهنگی آستان قدس رضوی گماشت. ۱۸ و اواخر سال ۱۳۵۹ در تهران بازداشت شد و چون دچار بیماری قلبی شد از زندان به منزل منتقل شد. سرانجام در سال ۱۳۶۳، بدرود حیات گفت و در بهشت زهرای تهران به خاک سپرده شد.

۱. دانشنامه مشاهیر یزد، به اهتمام میرزا محمد کاظمینی (یزد، بنیاد فرهنگی ۱۳۸۲)، ص ۱۲.

۲. فرهنگ ناموران معاصر ایران (تهران، دفتر ادبیات انقلاب اسلامی، ۱۳۸۱، ج ۱)، ص ۹۰. / باقر عاقلی، شرح حال رجال سیاسی و نظامی معاصر ایران (تهران، نشر گفتار با همکاری نشر علم، ۱۳۸۰، ج ۱)، ص ۷.

۳. فاطمه معزی، فصلنامه تخصصی تاریخ معاصر ایران (تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران ۱۳۸۱، سال ۶، شماره ۲۲، بخش رجال)، ص ۱۸۳.

۴. طهمورث آدمیت، گشتی بر گذشته (تهران، کتابسرا، ۱۳۶۸)، صص ۴۲-۴۴.

۵. مجید مهران، «نقدی بر سازمان دیپلماسی ایران عصر پهلوی» فصلنامه تخصصی تاریخ معاصر ایران، (تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سال ۲، شماره ۹، ۱۳۷۸)، ص ۳۲۹.

۶. باقر عاقلی، «رجال دیروز و امروز از میرزا ابوالحسن خان ایلچی تا عباس آرام» (مجله خواندنیها، تهران، شماره ۷۵، ۱۳۴۵)، ص ۱۲-۱۳. / مهران، ۱۳۷۸، ص ۳۲۶.

۷. فاطمه معزی، ۱۳۸۱، ص ۱۸۳.

۸. مجید مهران، ۱۳۷۸، ص ۳۲۶ / علی اصغر رحیمزاده صفوی، اسرار سقوط احمدشاه (تهران، فردوسی، ۱۳۶۲)، ص ۲۶۰.

۹. دانشنامه ایران، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۱۲۲.

۱۰. باقر عاقلی، شرح حال رجال سیاسی و نظامی معاصر ایران (تهران، نشر گفتار با همکاری نشر علم، ۱۳۸۰، ج ۱)، ص ۶.

۱۱. غلامحسین مصدق، در کنار پدرم، به کوشش غلامرضا نجاتی (تهران، رسا، چ ۳، ۱۳۶۹)، صص ۱۱۱-۱۱۲.

۱۲. محمد ترکمان، نامه‌های دکتر مصدق، ج ۲، تهران، هزاران، ۱۳۷۷، ص ۱۵۲.

۱۳. ظهور و سقوط سلطنت پهلوی (تهران، اطلاعات، چ ۲، ۱۳۷۰، ج ۲)، ص ۳۷۱.

۱۴. اداره کارگزینی، تاریخچه وزارت امور خارجه (بی جا، بی نا، ۱۳۵۰)، ص ۱۴. علی بهزادی، شبه خاطرات (تهران، زرین، ۱۳۷۷، ج ۲)، ص ۲۹.

۱۵. باقر عاقلی، نخست وزیران ایران (تهران، جاویدان، ۱۳۷۰، ج ۲)، صص ۱۴۰، ۱۱۶، ۱۰۰.

۱۶. سیاست‌گزاران و رجال سیاسی در روابط خارجی ایران (تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۶۹)، صص ۱۱۹-۱۲۰.

۱۷. حسین فردوست، ظهور و سقوط سلطنت پهلوی (تهران، اطلاعات، ۱۳۷۱، ج ۱)، ص ۳۲۵/آدمیت، ۱۳۶۸، ص ۴۸.

منبع: فارس

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۳۱۱۱۸/مطیع-ترید-وزیر-خارجہ-ایرانی>